

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת תצוה תשע"ח

מצות משלוח מנות - תיקון ל"עם מפוזר ומפורד"

כל בני ישראל, ולבו הוא כלב כל ישראל.

לבו השלם של אהרן הכהן

והנה, לבו של אהרן לא רק נקי מנגיעות. הוא גם לב שלם מאד. אהרן שלם עם השכינה בכל מצב, ולעולם הוא אינו מהרהר אחריה. כשנפטרו שני בניו ביום שמתו - ביום בו נכנס לשמש בכהונה גדולה - "וַיִּדַם אֶהֱרֹן!" (ויקרא י, ג) הוא מקבל את גזרת ה', ואין לו שום תלונות.

בסוף ארבעים שנה, כשמשה רבינו טועה במי מריבה, ומכה את הסלע במקום לדבר אליו (עי' רש"י במדבר כ, יא), נענש משה רבינו שלא להכנס לארץ ישראל, וגם אהרן נענש עמו בעונש זה (במדבר שם, יב). והנה, הפסוק אומר: "תִּמְיֵךְ וְאוֹרֵיךְ לְאִישׁ חֲסִידֶךָ, אֲשֶׁר נָסִיתוּ בְּמִסָּה תְּרִיבָהוּ עַל מֵי מְרִיבָה" (דברים לג, ח). "נסתקפת לו לבוא בעלילה. אם משה רבינו אמר שמענו נא המורים, אהרן ומרים מה עשו?" (רש"י שם) כלומר, אהרן כלל לא חטא במי מריבה! הוא היה יכול לטעון, "למה מענישים אותי בגלל טעותו של משה?" אבל הוא לא טוען כלום. גם כאן, הוא מקבל את גזרת ה', ושותק.

חז"ל אומרים, שמשה רבינו התפלל תקט"ו תפילות (כמנין "ואתחנן") כדי להכנס לארץ ישראל (דב"ר יא, י). הוא לא הצליח לבטל את הגזרה לגמרי, אבל לפחות זכה לראות את הארץ² (דברים לד, א-ד). והנה, על אהרן לא מצאנו שהתפלל להכנס לארץ ישראל. גם לא כתוב שזכה לראות את הארץ. למה לא התפלל על כך כמו משה רבינו? וכי לא רצה להכנס לארץ ישראל, או לפחות לראות אותה? וביותר קשה, שהרי הגזרה על אהרן היתה בעלילה. רק בגלל שמשה נענש, נענש גם הוא עמו, כשבעצם מצד מעשיו היה ראוי שיכנס לארץ ישראל. מסתבר אפוא, שאם היה מתפלל על הדבר, היתה תפלתו מתקבלת. ואם כן קשה מאד: למה לא מוצאים שאהרן מתפלל להכנס לארץ ישראל?

חשבתי, אולי אהרן נוהג כך, כדי שלא לפגוע במשה רבינו. עשרות שנים חָפָה וצפה אהרן להכנס לארץ ישראל, ועל סף הכניסה אליה הוא מְוַתֵּר על שאיפתו, כדי לא להראות חלילה פגיעה במשה, שמשה לא נכנס לארץ ישראל ואהרן כן נכנס. אם משה לא יכנס לארץ ואהרן כן יכנס, יאמרו שאהרן גדול בדבר זה יותר ממשה רבינו. לכן, הוא לא פוצה את פיו. כמו ששתק בגזירה על מות בניו, כך הוא שותק גם כאן. משלים עם גזירת ה' ולא מתפלל. משה מתפלל מאות פעמים לזכות להכנס לארץ, עד שה' אוסר עליו להמשיך ולהתפלל עוד (שם ג, כו), ואילו אהרן נוהג להפך. הוא לא מנסה כלל להתפלל על כניסה לארץ. למה? - כדי לא לפגוע במשה. משה וְתָר על כל הכבוד והמעלות הרוחניות שה' רצה לתת לו, בשביל לא לפגוע באהרן (כפי שהזכרנו לעיל), ואהרן משיב לו כאן כגמולו, ומְוַתֵּר על כל הרוחניות ועל כל מה שארץ ישראל יכולה לתת,

לבו הנקי של אהרן הכהן

הקב"ה מצוה את משה רבינו: "וַיִּנְתַּף אֶל חֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט אֶת הָאוּרִים וְאֶת הַתְּמִים, וְהָיוּ עַל לֵב אֶהֱרֹן" (שמות כח, ל). אומרים חז"ל: "בְּשֹׁכֵר וְרָאָךְ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ" (שם ד, יד), זכה לחושן המשפט על לבו" (שבת קלט, א). כלומר, בשכר זה שאהרן ראה את משה רבינו מגיע ממדין להוציא את ישראל ממצרים וְשָׂמַח על זה בלבו, בשכר זה זכה לחושן המשפט על לבו.

ונשאלת השאלה: מה הדבר המיוחד שאהרן עשה כאן? הרי במצב כזה כל אדם היה שמח! אדם פוגש את אֶחָיו לאחר שישים שנה שלא ראה אותו, ובנוסף לזה האח בא עם בשורות נפלאות, שפרעה יקבל בקרוב את מה שמגיע לו, ואנו נצא ממצרים, נקבל תורה ונבוא אל ארץ זבת חלב ודבש, מי לא ישמח על פגישה כזו? גם אדם פחות מאהרן היה שמח! מדוע א"כ מגיע לאהרן שכר על כך?

התשובה לשאלה זו כתובה ברש"י. כשהקב"ה שולח את משה להוציא את ישראל ממצרים, משה עומד ומתוכח עם הקב"ה במשך שבעה ימים (רש"י שמות ד, ט), בנסיון לפטור את עצמו מן השליחות. איך ניתן להבין זאת? הרי המצב במצרים הוא נורא! פרעה משעבד את ישראל בעבודת פרך, "שוחט תינוקות ישראל ורוחץ בדמם" (רש"י שם ב, כג), משה היה צריך לרוץ ולמלא את השליחות המוטלת עליו כמה שיותר מהר! במקום זה, הוא עומד ומתוכח עם ה' במשך שבעה ימים. למה? אומר רש"י: "לא היה רוצה ליטול גדולה על אהרן אחיו, שהיה גדול הימנו, ונביא היה" (רש"י שם ד, ט). "אמר משה: עד שלא עמדתי, היה אהרן מתנבא להם שמונים שנה... ועכשיו אני בא להם בתחום אֶחָי, שיהא מְיַצֵּר"? (תנחומא שמות סי' כד) אהרן גדול ממשה בשנים (שמות ז, ז), הוא גם נביא, הוא מנהיג את ישראל במצרים ונושא את סבלם במשך כל השנים בהן יושב משה בנחת במדין, ולפתע יבוא משה ויקח ממנו את כל הגדולה - הרי זו פגיעה נוראה באהרן! לכן הוא מסרב ללכת. "שָׁלַח נָא בְיַד תְּשַׁלַּח" (שם ד, יג), רק לא אותי! אומר לו הקב"ה: "וְרָאָךְ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ"! "לא כשאתה סבור, שיהא מקפיד עליך שאתה עולה לגדולה" (רש"י שם, יד). הלב של אהרן נקי לגמרי מקנאה ומקפידא. רק שמחה תהיה לו, ללא כל תרעומת או צער, אפילו לא בלבו. כי אהרן לא חושב כלל על עצמו. אין לו שום עצמיות ושום רצון לעצמו. אם לכלל ישראל טוב לצאת ממצרים, והמנהיג הטוב ביותר עבורם הוא משה, אז אהרן שמח במנהיגותו של משה, ולא מצטער כלל על אבדן המנהיגות שלו.

זהו הלב הנקי שראוי לתת עליו את חושן המשפט. הרי השאלה שנשאלת בחושן המשפט ע"י הכהן הגדול באה מצד בני ישראל, וגם התשובה שמתקבלת בחושן מיועדת לבני ישראל, לא לכהן הגדול באופן אישי, ואם כן ראוי שהחושן יהיה מונח על לב נקי כזה, לב בלי עצמיות, שנושא עליו את לב

ההצלה עצמו, ולא ביום שאחריו. [ובשושן שנלחמו גם ב"ד - יעשו שני ימים פורים, ב"ג ובי"ד, או שיעשו רק ביום השני, ב"ד].

החתם סופר הסביר, שאם היה נקבע פורים ל"ג באדר, היו כל ישראל עושים פורים ביום אחד, וכלם היו נמצאים במצב של "עד דלא ידע" ומתבטלים מתורה. [כנראה רצונו לומר, שיש בזה סכנה לקיום העולם, כמבואר בנפש החיים (שער א' פט"ז בהגה"ה), ש"כל חיותם וקיומם של העולמות כולם הוא רק על ידי התורה הקדושה כשישראל עוסקין בה... ואילו היה העולם מקצהו ועד קצהו פנוי אף רגע אחד מעסק והתבוננות בתורה הקדושה, היו חוזרים כל העולמות לתהו ובהו".] לכן לא קבעו את פורים ביום המלחמה, אלא ביום המנוחה, ב"ד לפרזים, ובט"ו למוקפים. נמצא, שביום שאָלָה שותים - אלה לומדים, וביום שאָלָה שותים - אלה לומדים, ואין חשש שהעולם ישאר בלי תלמוד תורה⁸ (חתם סופר סוף פרשתנו דף פא ע"ב ד"ה לקיים).

אבל חשבתי, חוץ ממה שכתב החתם סופר, אולי מותר לומר תירוץ נוסף לשאלתנו: אם היו קובעים את פורים ביום נצחון המלחמה, היה נראה מזה כאילו השמחה וההודאה לה' היא רק על ההצלה הגשמית שהיתה ביום זה, שניצלנו מגזירת המן הרשע. והרי לא רק על זה אנו מודים לה', אלא גם ובעיקר אנו מודים ושמחים על התוצאה הרוחנית של התשועה, שחזרו וקיבלו את התורה מרצון, שזה היה רק לאחר המלחמה, כשנחו מאויביהם. הרי חז"ל אמרו על מעמד הר סיני, "וַיִּתְּצְבוּ בַתְּחִיתִית הַהָר" (שמות יט, יז) - מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם: "אם אתם מקבלים את התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם" (שבת פח, א). ואמרו חז"ל, "מכאן מודעא רבה לאורייתא" (שם), "שאם יזמינם הקב"ה לדין, למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם, יש להם תשובה - שקבלוה באונס"⁹ (רש"י שם). קבלת התורה לא היתה בלב שלם ובנפש חפצה, אלא באונס. אבל זה שייך להסטוריה. אחרי הנס של פורים ישראל חוזרים ומקבלים את התורה. "הדור קבלוה בימי אחשוורוש" (שבת שם) - מאהבת הנס שנעשה להם (רש"י שם). ישראל חוזרים ומקבלים את התורה, והפעם - בשמחה וברצון גמור¹⁰.

והנה, אם היו מקבלים את התורה בשעת המלחמה, היה נשאר שוב מקום לטענת אונס, שקבלו את עול התורה מפחד המלחמה. במקום הגיגית שהיתה בסיני, המן וכל שונאי ישראל שנלחמים בהם הם עכשיו הגיגית. לכן "הדור קבלוה" רק אחרי המלחמה, כשכבר עבר האונס, שאז ברור שהקבלה היא מרצון ולא מאונס. על כן קראו לימים **אלה פורים** - ל"ד ולט"ו, שבהם נחו מאויביהם, ולא ל"ג ול"ד שבהם לחמו באויביהם - כי דוקא בהם התבררה המדרגה של "קיימו וקבלו", שקבלו את התורה ברצון, ולא מתוך הכרח וכפייה, ובטלה טענת "מודעא רבה לאורייתא" שהיתה קודם, ועל זה הוא עיקר ההודאה בפורים.

קבלת תורה - רק באחזות

והנה, איך היתה קבלת התורה הראשונה? - "וַיִּתֵּן שָׁם יְשׁוּרָאֵל נֶגֶד הָהָר" (שמות יט, ב). "וַיִּתֵּן" - לשון יחיד, כי חנו שם "כאיש אחד בלב אחד" (רש"י שם). הרגישו אחדות מוחלטת.

כדי שלא לפגוע במשה רבינו. בלי משה, אהרן לא מסוגל להכנס לארץ ישראל³.

זהו לבו הנקי והשלם של אהרן. לכן הוא ראוי לאורים ותומים על לבו, לשאת את משפט בני"ע על לבו. אמנם לא רק אהרן לבש את החושן, אחריו היו עוד כהנים גדולים שלבשו את החושן, אבל כנראה שמהו ממידותיו של אהרן הכהן עבר אליהם בירושה. אף אחד מהם לא הגיע לשלמות של אהרן הכהן, אבל בכל זאת, במידה מסוימת, הם ירשו מאהרן את הלב הנקי והשלם שהיה לו. ובאמת, אלה שלא היו ראויים, החושן לא ענה אצלם (עי' סוטה מח, ב). החושן עונה רק כשהכהן הגדול ראוי. כשהכהן הגדול אינו ראוי, לא יעזור שישאל בחושן.

משלוח מנות - מתקן את הקטרוג של המן

כשמדברים על לב נקי ושלם, לב שנושא ומכיל את לבות כל בני ישראל, אפשר להזכר במה שאמר המן הרשע למלך אחשוורוש: "יִשְׁנֹנוּ עִם אֶחָד מִפְּזֵר וּמִפְּרֵד בֵּין הָעַמִּים בֵּין הָעַמִּים" וכו' (אסתר ג, ח). מהו "מפוזר" ומהו "מפורד"? מפוזר אפשר לפרש כפשוטו: יש יהודים שיושבים בכבל, יש שיושבים בפרס, יש שיושבים ביון, ויש שיושבים בשאר המדינות. אבל "מפורד" אולי הכוונה היא לפירוד רוחני, שלבם אינו לב אחד, לבותיהם חלוקים זה מזה, וא"כ יהיה קל להשמיד אותם ח"ו, כי אין אחדות בתוך עם ישראל⁴.

אולי מפני זה, אחרי שניצחו את הגויים, תיקנו "מְשֻׁלוֹחַ מְנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמִתְּנוֹת לְאֶבְיָוִיט", כדי לחזק את האחדות בתוך עם ישראל, שירגישו ששייכים ומחוברים זה לזה, להיפך מהקטרוג של המן⁵. המן אמר "עם מְפֹרֵד וּמִפְּרֵד", אז מרדכי רוצה שלא יהיה כך, שיהיה "מְשֻׁלוֹחַ מְנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמִתְּנוֹת לְאֶבְיָוִיט", להראות את הקשר בין יהודי ליהודי, את החיבה של יהודי ליהודי, שכולנו בני אב אחד, כולנו עבדי ה'. זה מתקן את המצב שהיה קודם, שלא היה פירוד בעם ישראל, שלא יהיו "נחשלים אחרין" (דברים כה, יח), יחידים שהענן פלטם (רש"י שם), ממילא לא יהיה עמלק שמזנב בכל הנחשלים אחרין.

הפוסקים דנים, האם טעם התקנה של משלוח מנות הוא כדי שיהיה לכל אחד מה לאכול בסעודת פורים, שלא יחסר לשום יהודי צרכי סעודה, או שהטעם הוא כדי להרבות אהבה ואחוה בעם ישראל⁶. כך או כך, ודאי המציאות היא שמשלוח מנות מרבה אהבה ואחוה בין יהודים, ובודאי ראוי לכוין גם לטעם הזה⁷.

למה לא תקנו לעשות פורים ב"ג באדר?

ימי פורים נקבעו לארבעה עשר וחמישה עשר באדר, "כְּיָמִים אֲשֶׁר נָתַח בָּהֶם הַיְהוּדִים מְאֹבְיָהֶם" (אסתר ט, כב). לכאורה קשה, למה לא נקבע פורים ליום שלשה עשר באדר, שבו "נִקְהְלוּ הַיְהוּדִים... לְשַׁלַּח יָד בְּמִבְקָשֵׁי רְעֻתָם" (שם, ב), ובו היו עיקר ההצלה והנס, "אֲשֶׁר יִשְׁלְטוּ הַיְהוּדִים הַמָּה בְּשִׁנְאֵיהֶם... וַיַּעֲשׂוּ כְשִׁנְאֵיהֶם כְּרָצוֹנָם" (שם, א-ה). הרי את פסח קבעה התורה בשבעת הימים שבין מכת בכורות לטביעת המצרים בים, ולא ביום שאחריהם, שבו כבר נחו מן המצרים; ואם כן, גם את פורים היה צריך לקבוע באופן כזה - ביום

כל [כפי שמסופר בגמרא (שם)], למה לא נכנס רבי עקיבא לרגע קט הביתה, לשמח את לבה? והרי כבר נודע לו שלא תעכבנו מלחזור לבית תלמודו לשנים עשר שנים נוספות. ואיה הכרת הטוב?... ותירץ הגר"ח שמואלביץ זצ"ל כך: לימוד של י"ב שנה ועוד י"ב שנה, אינו כלימוד של עשרים וארבע שנים רצופות. עשרים וארבע שנים רצופות של לימוד, הן משהו אחר לגמרי מאשר פעמים שתיים עשרה שנה, אפילו אם ישנה רק הפסקה קלה באמצע. אם היה רבי עקיבא נכנס הביתה, לא היה יוצא ממנו רבי עקיבא כפי שיצא. אחרי עשרים וארבע שנים הוא אומר לתלמידיו, "שלי ושלכם - שלה הוא" (שם סג, א). שרק בזכות אשתו יצא כפי שיצא. אבל האמת היא, שזה גם בזכותו, שהבין שצריך לחזור על עקביו בלי להכנס הביתה, כדי שלא לפגוע ברציפות הלימוד¹³ ("שיחות מוסר" להגר"ח שמואלביץ, תשל"א שיחה ט"ז).

מטעם זה, כשיש כמה אבלים בבית הכנסת, רחמנא ליצלן, או כמה בעלי "יארצייט" שצריכים לומר קדיש, יותר טוב שיתפללו כולם במנין אחד גדול של עשרים, שלושים או ארבעים איש, מאשר לחלק את הצבור לכמה מנינים קטנים כדי לאפשר לכל אחד מה"חיובים" לעבור לפי התיבה. שהרי כפי שראינו, עשרים וארבע שנות לימוד אינם כ"ב שנות לימוד ועוד י"ב שנות לימוד, אלא הרבה יותר. וכן בקיום מצוה, מאה יהודים שעושים מצוה יחד, הם הרבה יותר מעשרים קבוצות של חמשה חמשה. וממילא, כך גם בתפלה, עשרים יהודים שמתפללים יחד הם מדרגה אחרת לגמרי מאשר שני מנינים של עשרה ועשרה, וכן ארבעים יהודים שמתפללים יחד, הם מדרגה אחרת לגמרי מאשר עשרים יהודים ועוד עשרים יהודים שמתפללים בשני מנינים. לכן, לא כדאי להתפצל למנינים קטנים, אלא עד כמה שאפשר - להתפלל במנין גדול אחד¹⁴. כמה שיותר מאוחדים ויותר רבים, זו מציאות רוחנית חדשה. האחדות של הלב זה חשוב מאד.

פורים הוא זמן להתגבר על כל מיני מחלוקות ופירוודים, שיהיו רק אהבה ואחוה ושלוש ורעות בתוך כל חלקי עם ישראל, ונזכה שמי שענה לאבותינו בשושן הבירה יענה גם לנו בזמן הזה, והימים הללו יהיו לנו ימי אורה ושמחה וששון ויקר.

השיחה נערכה לפי שטחיות הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

וכך גם בשושן. כדי לחזור ולקבל את התורה צריך שתהיה שוב אחדות, שלא יהיה עם מפורד בין העמים, אלא עם מחובר, שכל אחד מחובר לחבירו. לזה מרמז הענין של משלוח מנות ומתנות לאביונים. אנחנו מחוברים יחד, לא נפרדים זה מזה, וכך אנו חוזרים ומקבלים את התורה.

רמז יש לדבר במגילה עצמה. בפסוק "קִיְמוּ וְקַבְּלוּ הַיְהוּדִים" (אסתר ט, כז), שממנו למדו שחזרו וקבלו את התורה - "קִיְמוּ מֵהַשְּׁקֵבְלוֹ כְּבָר" (שבת פח, א) - הכתיב בפסוק הוא: "קִיְמוּ וְקַבְּלוּ הַיְהוּדִים", בלי וא"ו, כאילו נאמר: "קִיְמוּ וְקַבְּלוּ הַיְהוּדִים", בלשון יחיד. וכן בפסוק "וְקַבְּלוּ הַיְהוּדִים אֶת אֲשֶׁר הִחְלוּ לַעֲשׂוֹת" (שם, כג) נאמר "וקבלו" בלשון יחיד. כל זה בא לרמז, שנעשו אגודה אחת כמו במעמד הר סיני, "כאיש אחד בלב אחד"¹¹, שזהו תנאי לקבלת התורה.

למה נצרכת האחדות המיוחדת הזו בקבלת התורה? כי הקב"ה לא מוכן לתת תורה ליחידים. אפילו לא לששים רבוא יחידים. תורה נותנים רק לכלל ישראל¹². וכלל ישראל, זה רק כשישראל הם במצב של "כאיש אחד בלב אחד". רק כך אפשר לתת להם את התורה. כי האחדות יוצרת מציאות חדשה. כבר אין כאן שש מאות אלף יחידים, אלא כלל אחד גדול שבו שש מאות אלף מרכיבים; וכלל אחד כזה, שיש בו שש מאות אלף מרכיבים, שקול הרבה יותר מסך המשקלים של שש מאות אלף יחידים. כי כך הוא החשבון ברוחניות. אחד ועוד אחד אינם שנים, אלא הרבה יותר. "וְיִרְדְּפוּ מִכֶּם חַמְשָׁה מֵאָה, וּמֵאָה מִכֶּם רִבְבָה יִרְדְּפוּ, וְנִפְלוּ אִיְבִיכֶם לְפָנֵיכֶם לְחָרָב" (ויקרא כו, ח), שואלים חז"ל: "וכי כך הוא החשבון?! והלא אין ראוי לומר אלא מאה מכס שְׁנַי אֶלְפִים יִרְדְּפוּ! [כאוחו היחס שבין חמישה למאה, שהוא אחד לעשרים]. אלא אין דומין המועטין העושים את התורה למרובין העושים" (מובא ברש"י שם). מרובים העושים את המצוה מגדילים את כח הזכות הרבה יותר מאשר סך כל הזכויות של כל אחד בפני עצמו.

כך רואים גם אצל רבי עקיבא. חז"ל מביאים, שאחרי שתיים עשרה שנה שרבי עקיבא למד בבית המדרש ללא שחזר לביתו, החליט לחזור הביתה, אך בטרם הספיק להכנס, שמע מבחוץ זקן אחד שאומר לאשתו: טוב עשה אביך (כלבא שְׁבוּעַ), שהתנגד לנישואין עם בעל כזה, שמעגן אותך במשך שנים רבות כל כך! אמרה לו: אם היה בעלי שומע לי, הייתי אומרת לו שישאר בבית המדרש שתיים עשרה שנים נוספות! שמע רבי עקיבא את הדברים, חזר לאחוריו, וישב בבית המדרש שתיים עשרה שנים נוספות (נדרים ג, א). והקשה הגר"ח חיים שמואלביץ זצ"ל: לאחר פרידה של י"ב שנים מאשתו, שעזבה חיי עושר והלכה אחרינו בעוני ובחוסר

1. אמנם פיקוח נפש לא נדחה מפני עלבון של משהו שעלול להפגע - אם תהיה שרפה ח"ו, ויהיה ילד בתוך השרפה, אין כאן מקום ל"פְּבוּדִים" מי ילך להוציא את הילד, הראשון שיכול צריך לקפוץ ולהוציא את הילד מהשרפה - אבל משה רבינו מבין, שגאולת ישראל ממצרים אמורה להיות גאולה נסית, ולא טבעית, ונס הוא שלם רק אם אין בו שום פגם ברוחניות. אם יש בו איזה פגם רוחני - זה לא נס שלם. ממילא, אם יש חשש לפגיעה באהרן, לא יתכן שזו תהיה יציאת מצרים המובחרת, ולכן הוא מסרב ללכת (שיחת מורנו הרב שליט"א לפרשת שמות תשע"ג).
2. ולדעת תרגום יונתן, זכה גם להיות פעם אחת בארץ ישראל - כליל פסח מצרים (עי' תרגום יונתן שמות יט, ד).
3. ובספר "מגלה עמוקות" על פרשת ואתחנן (אופן כ"ח) כתב, שאהרן לא ביקש להכנס לארץ, לפי שראה ברוח הקודש שנשמתו תתגלגל בעזרא הסופר, ועזרא הסופר הרי עלה מבבל ונכנס לא"י. ונרמז כל זה בפסוק "אֶהְרֵן הִפְהֵן... הוא עֲזָרָא - עֲלָה מִבְּבֶל" (עזרא ז, ה-ו. ע"ש).
4. וכן כתב ה"שפת אמת": "כשיש אחדות בישראל, אינו יכול אותו הרשע לשלוט בנו, רק כשחסר האחדות. ולכן אמר שהם מפורד ומפורד,

ויוכל לשלוט בהם. ואסתר אמרה לך פְּנוֹס (אסתר ד, טז). וכן נתקיים הכינוס, כמ"ש: נקהלו ועמוד על נפשם (שם ט, טז). ובכח הכינוס והקהילה נעשה הישועה ("שפת אמת" לפורים תרמ"ט). [ואולי מפני זה נקרא יום קריאת המגילה לבני הכפרים "יום הכניסה" (משנה מגילה ב, א), לרמוז גם לענין זה של "לך כנוס", שהוא יסוד מרכזי בנס פורים].

5. כן כתב רבי שלמה הלוי אלקבץ בספרו "מנות הלוי" על מגילת אסתר (ט, טז), וז"ל: "עוד הוסיפו 'ומשלוח מנות' וגו', כי זה רומז כי הם באגודה אחת, ובאהבה ואחוה, היפך מה שאמר הצר הצורך 'מפְּנֵר ומפְּרָד', עכ"ל.

6. ע"י בהערה הקודמת, שם נתבאר שלדעת רבי שלמה אלקבץ טעם תקנת משלוח מנות הוא כדי להרבות אהבה ואחוה בישראל, ושיהיו באגודה אחת. וכעין זה כתב גם המהר"ל ("אור חדש" ט, כב). אבל בתרומת הדשן (סי' קי"א) כתב, שמצות משלוח מנות נתקנה כדי שיהא לכל אחד די וסיפק לאכול בסעודת פורים, ולקיים המצוה כדינה. וכן כתב הלבוש (סי' תרצ"ה ס"ד), וכן נראה קצת מדברי הרמב"ם (הלכ' מגילה פ"ב הט"ו, ע"ש).

ואיכא כמה נפ"מ לדינא בין טעמים אלו. כגון, מה שכתב הרמ"א (סי' תרצ"ה ס"ד), "אם שולח מנות לרעהו והוא אינו רוצה לקבלם, או מוחל לו - יצא". וכתב החת"ם סופר בתשובה (או"ח סי' קצ"ו), שדין זה תלוי בטעמי המצוה, דאם הטעם הוא כדי להרבות אחוה ורעות, א"כ כיון ששלח והראה חיבתו, וחבירו יודע דחפץ הוא לשלוח רק שמחל ואינו רוצה לקבל, ולא מחמת שנאה הוא, שפיר יצא ידי חובתו. אבל אם טעם המצוה הוא משום הסעודה, כל שלא קיבל חבירו - לא יצא". [וכן כתב ה"בן איש חי" בשו"ת תורה לשמה סי' קפ"ח].

נפ"מ נוספת: המשנ"ב (סי' תרצ"ה ס"ק כ') הביא מחלוקת האחרונים, האם כששולח בשר למשלוח מנות צריך הבשר להיות מבושל, ולא סגי בבשר חי, דמשלוח מנות צריך להיות ראוי מיד לאכילה, או שמא כיון שהוא שחוט וראוי להתבשל מיד סגי בזה. ויש לתלות מחלוקת זו בבי' הטעמים הנ"ל. שאם טעם המצוה הוא להרבות אחוה ורעות, א"כ ראוי שיהיה מבושל, שבזה מגלה יותר אהבתו אליו. אך אם טעם המצוה הוא כדי שיהיה לו במה לסעוד, א"כ סגי בבשר חי, והמקבל יוכל לבשלו בעצמו. ויש עוד נפ"מ, ואכמ"ל.

7. וכבר כתבו הפוסקים, שודאי גם בעל "תרומת הדשן" מודה להטעם של רבי שלמה אלקבץ, שמשלוח מנות נתקן כדי להרבות אהבה ואחוה בישראל, ושיהיו באגודה אחת. ולא בא ה"תרומת הדשן" אלא להוסיף, שענין זה צריך להעשות דוקא ע"י שידאג לו שיוכל לקיים מצות סעודת פורים, ולא באופן אחר (כגון שישלח לו בגדים וכלי בית), כי בזה ניכר החיבה וקירוב הדעת יותר, כששולח לו מה שנצרך לו להיום, ודבר בעתו מה טוב. אך מכל מקום לכו"ע עיקר טעם משלוח מנות הוא מצד ריבוי אחוה ורעות. [וההוכחה לזה, שהרי אם כל הענין של משלוח מנות הוא רק כדי שיוכל לקיים סעודת פורים, א"כ גם בשאר ימים טובים היה לחז"ל לתקן כן, שהרי גם בשאר ימים טובים יש חיוב סעודה, ולמה לא תקנו גם בהם משלוח מנות איש לרעהו? אלא ודאי עיקר הטעם בזה הוא משום ריבוי אהבה ואחוה, שזה ענין מיוחד דוקא בפורים, נגד מה שאמר הצורך שהם 'עם מְּפָנֵר ומפְּרָד' במחלוקת, וכפי שנתבאר לעיל].

8. לכאורה צ"ע על דברי החת"ם מדברי הראשונים, שנתקשו מאד בשאלה, "מה ראו על ככה ומה הגיע אליהם לעשות ישראל אגודות במצוה הזו... ולמה חלקום לשתי כתות... היכן מצינו בתורה מצוה חלוקה בכך, והתורה אמרה תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם, וכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון". ע"י רמב"ן (ריש מס' מגילה) ור"ן (על הרי"ף שם) שהאריכו מאד בתירוץ שאלה זו. ולדברי החת"ם אין התחלה לשאלתם ואין צורך בתירוץיהם, שהרי מלכתחילה כך רצו אנשי כנה"ג, שפורים יתחלק לשני ימים, מהטעם שכתב החת"ם.

ואולם בחת"ם על מס' מגילה (ב, א ד"ה י"ג) כתב טעם אחר למה תקנו את פורים ביום המנוחה ולא ביום המלחמה והנס. והוא, מפני שקי"ל שיש להתענות ביום מלחמת עמלק, וממילא א"א לתקן ביום זה משתה ושמחה, ולכן תקנו לעשותם ביום המנוחה, ולא ביום המלחמה. וכתב עוד, שבעצם עיקר זמן השמחה היה צריך להיות ב"ג, אלא שנדחה ממקומו. ולפי תירוץ זה אתו שפיר דברי הראשונים, שהקשו למה לא תקנו לעשות כולם פורים ביום אחד - ב"ד, או ב"ט.

9. הראשונים נחלקו, האם יש בתשובה זו ממש (רמב"ן שבת פח, א), או שאין בה ממש, ורק המניין סבורים שהיא תשובה המועילה, "ואנו מחזירים ואומרים להם, שאפי' לפי טעותם אין להם טענה בזה, שכבר קבלוה כל ישראל ברצון נפשם בימי אחשורוש" (רשב"א וריטב"א שם). והנה, הסוברים שאין בתשובה זו ממש, ושהיא טעות המניין - סברתם פשוטה, שהרי אפילו מלך ב"ו שגזר על עבדיו לשלם לו מס, או לעשות איזה דבר, אין שייך להפטר מגזירתו בטענה שהגזירה היתה באונס. דזהו מסמכותו של המלך, לגזור גזירות על עבדיו גם שלא לרצונם. וכ"ש ממ"ה הקב"ה, שודאי גם הוא יכול לעשות כן, ואם הוא החליט לתת תורה לישראל ולחייבם בתרי"ג מצוות, הרי אנו חייבים בזה בין אם נרצה ובין אם לא נרצה, ואין מקום לטענת אונס נגד גזירת המלך. אבל דעת הרמב"ן שאכן יש טענה אונס אמיתית על קבלת התורה צ"ב. ואכמ"ל.

10. הנה לא נתפרש במקרא או בחז"ל שהיה לכך מעמד מסויים של קבלה, אלא חז"ל ברוחב דעתם הם שירדו לעומק משמעותם של המאורעות בימים ההם, ומסרו לנו כי בתקופת נס פורים התחולל שינוי פנימי בכללות היחס של עם ישראל אל התורה ועבודת ה', וכי מתוך כללות האומה עלתה אז קבלת תורה מחדשת. [ונראה דמשום כך כל העניין נלמד רק מדרשא רומז - "קיימו וקבלו היהודים", קיימו מה שקיבלו כבר (שבת פח, א) - כי כשם שהנס היה נסתר, כך גם קבלת התורה המחודשת נעשתה בהסתר, ולא באופן גלוי ומפורסם, ולכן גם הביטוי שלה בכתוב הוא בדרך רמז, ולא באופן מפורש].

11. וכן "קְּיָמוּ וְקָבְלוּ" מרמז ל"נעשה ונשמע", וכשם שהקדימו "נעשה" ל"נשמע" בסני, כך הקדימו "קְּיָמוּ" ל"קָבְלוּ" בימי אחשורוש - "קְּיָמוּ" כנגד נעשה, "קָבְלוּ" כנגד נשמע. [ועוד רמז אמרו, כשם שבסני הוסיף משה יום אחד מדעתו (שבת פז, א), כך בשושן הוסיפה אסתר יום אחד מדעתה - "וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר, אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב יִנָּתֵן גַּם מִחֵר לַיהוּדִים אֲשֶׁר בְּשׁוֹשַׁן לְעִשְׂתָּהּ יְהוּס" (אסתר ט, יג). הכל - לרמוז על מתן תורה המחודש שהיה בימי אחשורוש].

12. ע"י אריכות ביסוד זה בשיחות הגר"ח שמואלביץ זצ"ל, "הכלל והפרט" (תשל"ג - שיחה י"ח), ו"ההכנה לקבלת התורה" (תשל"א - שיחה ז).

13. לפי זה קשה לכאורה: למה כשחזר רבי עקיבא לביתו בפעם הראשונה היו עמו י"ב אלף תלמידים, ובפעם השנייה כ"ד אלף תלמידים? הרי היה צריך להיות, שבי"ב השנים האחרונות יגדל מספר התלמידים הרבה יותר, ולא רק יכפיל את עצמו ביחס ל"ב השנים הראשונות. וצ"ל, שלגבי התלמידים, עזיבת רבי עקיבא את הישיבה כדי לחזור לביתו היתה קטיעה של כ"ד השנים, והפיכתן לשתי יחידות של י"ב שנים כל אחת. התחילו שוב י"ב שנים ראשונות. לכן מספר התלמידים שנוסף בפעם השנייה היה כמו בפעם הראשונה.

14. וע"י גם בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ד סי' ס"א אות ד') שפסק כן.